

ՀԱՍՏԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՓՈԽԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ ԱՌԱՋԻՆ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԻ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ

Բազմաթիվ վկայություններ կան այն մասին, թե ինչպես են ռուս հասարակության տարբեր շերտեր վերաբերվել առաջին աշխարհամարտին: Պատմաբանների մեծ մասի պնդմամբ տեղի է ունեցել ազգային գիտակցության վերելք, որը տարածվել է ողջ երկրով և ընդգրկել է ռուս հասարակության բոլոր շերտերը: Հանրության տարբեր խավերի ներկայացուցիչներ գորակոչվում էին ծառայության հանուն հայրենիքի, իսկ շատ մեծահարուստներ կատարում էին նվիրատվություններ երկրի փրկության համար: Անգամ կայսրուհին արքայադստրերի հետ աշխատում էր ռազմական հոսպիտալում որպես բուժքույր (Уткин 2000: 12):

Խորհրդային պատմագրությունը պատերազմը որակել է որպես թալանչիական և նվաճողական, ուստի և՛ անարդարացի: Նրանք գտնում էին, որ հասարակությունը դեմ է եղել պատերազմին և իր վերաբերմունքը ցույց է տվել պատերազմի հենց սկզբից: Այսուհանդերձ, պատերազմի նկատմամբ ռուսաց հասարակության տարբեր խավերի վերաբերմունքի հիմնախնդրում խորհրդային պատմագրությունը միակարծիք չէ:

Խորհրդային պատմաբանների մի մասը պնդում էր, թե եղել է հակասություն կառավարության աջ թևի ներկայացուցիչների և ազատական-ժողովրդավարական թևի ներկայացուցիչների միջև: Որոշ աշխատանքներում ներկայացվում է, որ պատերազմի նկատմամբ առավել ագրեսիվ էին տրամադրված առաջին խմբի ներկայացուցիչները, իսկ մյուս մասը զբտնում էր, որ ավելի շատ

նվաճողական տրամադրություն ունեին լիբերալ բուրժուական շրջանները՝ մասնավորապես կադետները, կապված Կ. Պոլսի և նեղուցների հետ: Խորհրդային պատմաբան Վ. Ս. Վասյուկովի կարծիքով էլ ցարական իշխանությունների և բուրժուական շրջանների միջև ոչ մի ռազմաքաղաքական հակամարտություն չի եղել, պարզապես երկու կողմում էլ եղել են տարակարծություններ: Իսկ հիմնական հարցերում, ըստ նրա, նրանց բոլորի կարծիքները համընկնում էին (Восюков 1966: 3-5):

20-րդ դարասկզբի Ռուսաստանի ներքաղաքական իրավիճակի վերաբերյալ գնահատականը մեր օրերում լիովին փոխվել է նորագույն հետազոտողների ուսումնասիրությունների շնորհիվ: Այժմ պատմաբաններին անհանգստացնում է այն հարցը, թե պատերազմի տարբեր փուլերում ինչպեսի՞ն է եղել հասարակության վերաբերմունքի փոփոխության դինամիկան և փորձ է արվում սպառիչ պատասխաններ տալ, ինչու և ինչպես պատերազմի սկզբում համազգային ոգևորություն ապրող հասարակությունը ընդամենը երկու տարվա ընթացքում կերպարանափոխվեց և հրաժարվեց համազգային համերաշխությունից և միասնությունից:

Գերմանիայի կողմից Ռուսաստանին պատերազմ հայտարարելը երկրում առաջացրեց հայրենասիրական մեծ պոռթկում: Մայրաքաղաքում և մյուս խոշոր քաղաքներում տեղի ունեցան բազմահազարանոց ցույցեր և հանրահավաքներ, որոնք ընթա-

նում էին հետևյալ՝ «Պատերազմ, մինչև հաղթական ավարտ» կարգախոսով: Այս հանրահավաքներն ու ցույցերը ուղեկցվում էին հակազերմանական գործողություններով, որի ընթացքում Պետերբուրգում ավերվեց գերմանական դեսպանատունը և այլն (Политические партии и общество в России 1914-1917 2000: 196-198):

Հակազերմանական տրամադրություններն իրենց արտահայտությունը գտան մայրաքաղաքի անվանափոխությունում՝ Պետերբուրգը վերանվանվեց Պետրոգրադի: Փակվեցին գերմանական թերթերը, գերմանական ազգանուն կրող մարդկանց հանդեպ առաջացավ հակակրանք և անհանդուրժողականություն: Ժողովրդական զանգվածներին հայրենասիրությամբ ոգևորելու համար պատերազմն անվանվեց «Երկրորդ Հայրենական»: Քարոզչական պատերազմում Գերմանիային ներկայացվում էր որպես ռուսաց պետականությունը կործանող, ռուս ժողովրդին բնաջնջող և ստրկացնող պետություն (Кызьмин-Караваев 1914: 417-423):

Հուլիսի 26-ի Պետդումայի մեկօրյա նըստաշրջանում որոշում ընդունվեց (բացառությամբ սոցիալ-դեմոկրատներին) մի կողմ դնել գաղափարական և միջկուսակցական պայքարը և միավորվել հայրենիքի պաշտպանության սուրբ գործի շուրջ: Ներդաշնակ միասնությանը խոչընդոտում էին միայն սոցիալ-դեմոկրատները, որոնք կոչ էին անում «Հաստատել խաղաղություն աշխարհի բոլոր աշխատավոր ժողովուրդների միջև»: Արմատական ընդդիմադիր կեցվածք ունեին հատկապես բոլշևիկները, որոնք ոչ միայն ընդդիմանում էին պատերազմին, այլև առաջ քաշեցին սեփական երկրի կառավարության պարտության և իմպերիալիստական պատերազմը քաղաքացիականի վերածելու քարոզությունը:

Սակայն համընդհանուր ոգևորության և ազգային ինքնագիտակցության վերելքի պայմաններում, որը տիրում էր պատերազմի առաջին շրջանում, բոլշևիկների դիրքորոշումը ոչ միայն հաջողություն չունեցավ այլև զգալիորեն զցեց նրանց քաղաքական վարկանիշը (Федоров 2008: 447-448):

1914 թ. օգոստոսի 2-ին առավոտյան Նիկոլայ Երկրորդը հատուկ հրամանով ազդարարեց ռազմական գործողություններ սկսելու մասին: Ցարական պալատի առջև հավաքվել էին հազարավոր մարդիկ, որոնք եկել էին ցարի կոչը լսելու համար: Նրանք երգում էին պետական հիմնը, ամենուրեք հնչում էր «Աստված, պահպանիր Ցարին» (Масси 1996: 311-317):

Պետերբուրգում ամեն օր տեղի էին ունենում ցույցեր ի պաշտպանություն կայսեր և դաշնակիցների: Ֆրանսիական դեսպանատան պատուհանից դեսպան Ս.Ս.Պալեոլոգը մեծ ոգևորությամբ հետևում էր, թե ինչպես ժողովուրդը դրոշներով և սրբապատկերներով դուրս է եկել հանրահավաքի՝ հնչեցնելով «Փառք ֆրանսիային» կարգախոսը: Ս. Ս. Պալեոլոգը նկարագրում է, թե ինչպես ցուցարարները ծածանում էին երեք դաշնակից պետությունների դրոշները և հանդես էին գալիս միասնության կոչերով (Paleolog 1991: 188-189):

«Հանուն հավատի, հանուն Ցարի և Հայրենիքի» և «Ի պաշտպանություն սուրբ Ռուսիայի» կոչերը համակել էին ողջ ազգաբնակչությանը: Ա. Կերենսկին հիշում է, որ ի տարբերություն ռուս-ճապոնական պատերազմի, ժողովուրդը Գերմանիայի դեմ պատերազմը ընդունեց որպես գոյության կոիվ, որտեղ դրված էր Ռուսաստանի լինել չլինելու հարցը (Керенский 1993: 66-70):

1914-1918 թթ. պատերազմի ժամանակ ժողովրդի և երկրի առջև դրված հիմնական

խնդիրն էր. նախ՝ երկրի պաշտպանության ապահովումը, ապա՝ պատերազմը հաղթական ավարտի հասցնելը: Իշխանություններն ունեին իրենց ռազմական նպատակները, որի համաձայն պետք է ամրապնդվեին Ռուսաստանի դիրքերը: Պ.Միլյուկովն իր հուշերում գրում է, որ իրենց նպատակն է եղել ժողովրդական զանգվածներին ցույց տալ, որ պատերազմը չի սկսվել Ռուսաստանի ցանկությամբ, այլ պարտադրվել է թշնամու կողմից: Այս հենքով էլ կաղետները փորձել են բարձրացնել պատերազմի դերն ու նշանակությունը ռուսաց հասարակության համախմբման գործընթացում:

Սակայն ռուսաց հասարակության և քաղաքական շրջանակներում տեղի ունեցան արմատական փոփոխություններ՝ կապված պատերազմի հաղթական ավարտի հետ հատկապես «Մեծ նահանջ»-ից հետո: Գաղափարաքաղաքական միասնության ներդաշնակությունը, որը իշխում էր պատերազմի առաջին օրերին, իրականում այնքան էլ երկար չտևեց: «Մեծ նահանջ»-ի ընթացքում ժողովրդական զանգվածները աստիճանաբար փոխում էին իրենց վերաբերմունքը բանակի և կառավարող շրջանների նկատմամբ: Ջենքի և զինամթերքի պակասը, ցուրտը և պարենամթերքի մատակարարման խափանումները էապես նպաստեցին տրամադրվածության անկմանը: Սակայն, եթե զինվորական կարգապահության շնորհիվ ռազմաճակատում գորքը, այնուամենայնիվ, պահպանում էր իր ռազմունակությունը, ապա թիկունքում պատկերը այլ էր՝ շնորհիվ ընդդիմադիր ուժերի և առաջին հերթին բոլշևիկների կոչերի: Պատերազմը չափազանց ծանր բեռ էր ողջ երկրի բնակչության համար: Բանակ գորակոչվեց աշխատունակ բնակչության մեծ մասը, որն իր ազդեցությունն ունեցավ տնտեսության անկման վրա:

Հայրենասիրական պաթոսը մարեց և բնակչության համար պատերազմը կորցրեց իր սկզբնական նշանակությունը՝ որպես հայրենական: Մեծ վերելքով սկսված գորակոչը սկսեց դանդաղել: Ջինվորն այլևս պատերազմի դաշտ էր մեկնում մահվան դատապարվածի հոգեբանությամբ, այլ ոչ թե հայրենիքը պաշտպանելու և հաղթելու վճռականությամբ: Պատերազմում կրած անհաջողություններն ավելի էին սրում երկրի ներքին դրությունը, ինչը ևս հող էր նախապատրաստում հակապատերազմյան գաղափարների տարածման համար: Այս ամենը իր արտացոլումը գտավ նաև Դումայում: 1915թ. Հուլիսի 19-ին բացված նստաշրջանում կաղետների ընդդիմադիր շարքերին էին հարել նաև կենտրոնական ուժերը (Օկոյաբրիստներ, պրոգրեսիվիստներ), ինչպես նաև ազգայնական ուժերը: Դրությունը ավելի շիկացավ, երբ ցարը փոխարինեց գորքերի գլխավոր հրամանատար Նիկոլայ Նիկոլանիչին՝ ողջ հրամանատարությունը կենտրոնացնելով իր ձեռքում: Դա առաջացրեց կառավարական ճգնաժամ, որի արդյունքում ութ նախարար հրաժարական տվեց:

1916թ. նոյեմբերի մեկին՝ Պետդումայի նստաշրջանի բացման օրը, կաղետների դեկավար նույն Պ.Ն. Միլյուկովը, որը 1914թ. կոչ էր անում միավորվել ցարական կառավարության շուրջը, ընդամենը երկու տարի անց հանդես եկավ մի բոցաշունչ ճառով, որտեղ առաջ էր քաշում բազմաթիվ մեղադրանքներ՝ դեկավարության հասցեին. կապ «գաղտնի ուժեր»-ի հետ, Գերմանիայի հետ գաղտնի կապեր, ուժերի ոչ ճիշտ օգտագործում և այլն (Милюков 1991: 157-162): Յուրաքանչյուր մեղադրանքից հետո հռետորը իր խոսքն ավարտում էր հետևյալ հարցադրմամբ՝ «Ի՞նչ է սա, հիմարություն, և

թե՞ դավաճանություն»: Միլյուկովի ճառը մեծ պայթյուն առաջացրեց ոչ միայն Դումայում այլ նաև ողջ երկրում: Արդեն նայեմքերին ընդդիմադիր կեցվածք ընդունեց նաև պետական խորհուրդը: «Գաղտնի ուժեր»-ի հետ համագործակցության գաղափարը գնալով երկրում ավելի շատ էր տարածվում և խորացնում էր ընդդիմության և ցարական իշխանության հարաբերությունները: Նիկոլայ Երկրորդին համոզում էին ազատվել Ռասպուտինից, որպեսզի ցրեն «մութ ուժերի» հետ ցարական ընտանիքի կապի կասկածը: Բայց այդ հորդորները արդյունք չտվեցին և Բարձրաստիճան որոշ պաշտոնյաներ ձեռնարկեցին Ռասպուտինի սպանությունը (1916 թ. Դեկտեմբերի 16-ին):

Պատերազմի առաջին օրվանից սկսած ռուսաց հասարակության վրա մեծ ազդեցություն է ունեցել նաև մամուլը, որը սկզբի օրերին լցված էր հայրենասիրական մտքեր արտահայտող հոդվածներով և կոչերով: Այնուամենայնիվ ոստիկանությունը պատերազմի առաջին օրվանից սկսած հատուկ հսկողություն սահմանեց մամուլի վրա, որպեսզի չտպագրվեն սարսափազդու երևույթների մասին նյութեր և այլ արատավոր տեղեկություններ (Измозик 1997: 156): Մամուլի վրա հսկողությունը ծանր հետևանքներ ունեցավ հեղափոխական ուժերի համար և նրանք պատերազմի սկզբնական շրջանում բավականին թուլացան:

Պատերազմի առաջին ամիսներին ոստիկանությունը Պետրոգրադում փակեց մի շարք հասարակական, քաղաքական, մշակութային հաստատություններ, որոնց մեծ մասը կադետական և սոցիալ-դեմոկրատական թերթերի խմբագրություններ էին: 1915թ. փետրվարից մինչև հուլիս ամիսը Պետրոգրադում ձերբակալվեց 118 բոլշևիկ, որոնք աշխատում էին տարբեր թերթերի

խմբագրություններում և փորձում էին իրականացնել ղեկավարների պատվերները (Меницкий 1925: 125-127, 244-246): Չնայած այս ամենին՝ հեղափոխական ուժերին հաջողվեց շարունակել տպագրական անօրինական գործունեությունը: Դա հատկապես ակտիվորեն շարունակվում էր Միֆիրում, որտեղ շատ կադետներ և սոցիալ դեմոկրատներ հանդես էին գալիս իրենց հոդվածներով տարբեր թերթերում և ամսագրերում: Չարտոնագրված թերթերի խմբագրությունների նկատմամբ մեծամասշտաբ ձերբակալություններ իրականացվեցին 1915 թ. վերջերին, սակայն դա էլ լիովին չկանխեց երևույթի տարածումը: Որոշ հեղափոխական թերթեր սկսեցին գործել արտասահմանում և այստեղից սկսեց ներմուծվել մեծ քանակությամբ խմբաքանակ դեպի Ռուսաստանի տարբեր խոշոր քաղաքներ (Сочовская 1978: 92-93, 107-108): Մամուլի միջոցով հեղափոխական ուժերը տարածում էին ապատեղեկատվություն և հաճախ ժողովրդական զանգվածներին ահաբեկում սխալ տեղեկություններով: Իսկ որոշ հեղափոխականների կարծիքով Ռուսաստանը կանգնած էր անդունդի եզրին և միայն ժողովուրդը կարող էր փրկել նրան, եթե միավորվեր և աջակցեր հեղափոխական ուժերին: Այս տեսանկյունից ուշագրավ է կադետ Վ. Ս. Միլյուկովի հոդվածը տպագրված 1915 թ. սեպտեմբերին «Русское ведомство»-ում, որտեղ նա խոսում էր մեծ արագությամբ շարժվող ավտոբուսի մասին, որը չունեք վարորդ և նկարագրում էր ուղևորների խղճուկ վիճակը: Պարզ է, որ սա ուղղված էր անմիջապես Նիկոլայ Երկրորդին, սակայն սա գաղափարական և հոգեբանական բացասական մեծ ազդեցություն ունեցավ երկրի միավորման վրա, քանի որ եթե հասարակությունը չունի ղեկավար ապա պարզ չէ նրա ճակա-

տագիրը և սրանով ընկնում էր ցարի հեղինակությունը հասարակության շրջանում (Авреха 1987: 39-40): Դեռևս 1915 թ. օգոստոսի 11-ին տեղի ունեցած մինիստրների Խորհրդի խորհրդակցության ժամանակ Ս.Լ.Գորեմիկինը անհանգստանում էր, որ դեռևս շարունակվում է «սուտը թերթերում տպագրվել» և այդ ամենը օրեցօր փոխում է հասարակության կարծիքը և բացասական տրամադրվածությունը դեպի ղեկավարությունն ավելի է ուժեղանում երկրում: Օգոստոսի 18-ին Պետրոգրադի շրջանի գործերի գլխավոր հրամանատար Պ.Ա.Ֆլորովը առաջարկեց, որ թույլ տան իրեն ձերբակալելու որոշ թերթերի խմբագիրների, որոնք հեղինակություն են վայելում հեղափոխականների շրջանում: Ըստ նրա այս քայլը կստիպեր հեղափոխական ղեկավարներին լռել: Օգոստոսի 24-ին այս առաջարկը դրվեց քննարկման մինիստրների խորհրդի կողմից: Այստեղ Գորեմիկինը, կողմնակից լինելով հիշյալ առաջարկին, հիշեցնում էր, որ ցարը դեռևս 1906 թ. ասել է «...պետք չէ հեղափոխության վտանգով լի ժամանակահատվածում չարություն կիրառել տպագրության և մամուլի նկատմամբ, պետք է գործել միայն օրենքի սահմաններում և չթողնել, որ հասարակությունը բաժանվի մի քանի մասի»: Չնայած ծավալված երկխոսություններին՝ մինիստրների խորհուրդը մերժեց այդ առաջարկը (Госцен 1993: 64-65, 75-76, 78, 105):

Ցարական իշխանությունների գոյության վերջին ամիսներին մամուլը, առավել քան առաջ էր, կենսունակ դարձավ իրականացնելու հեղափոխականների ծրագրերը: Մոսկովյան պարետային ծառայության պետի 1916 թ.-ի հոկտեմբերի 23-ի հաշվետվության մեջ նշվում է, որ մամուլը մեծ դեր է խաղում ղեկավարության հեղինակագրկման և հասարակությանը նրա դեմ տրամա-

դրելու գործում: Թերթերը ըստ նրա «ստեղծում են տպավորություն, որ ամեն ինչ քանդվում, կործանվում, թալանվում է և ոչ ոք չի պատժվում երկրի կողոպտման համար: Իսկ կենտրոնական և տեղական ղեկավարությանը մեղադրում են թալանողներին և կողոպտողներին քողարկելու մեջ, որոնց պետությունը իբրև համարում է ժողովրդի բարեկամներ»: Ըստ նշված հաշվետվության ահաբեկչական աստիճանի է հասել «Русское слово» թերթը (Figes 1999: 20):

Մինչև իր գոյության վերջին ամիսները ցարական իշխանությունը բազմաբնույթ միջոցառումներ կիրառեց, փորձելով կանխել մամուլում տպագրվող հակակառավարական նյութերը: Սակայն սա չէր ազդում լրագրողների վրա նրանց արգելելու տեսանկյունից: Մամուլի միջոցով հեղափոխական ղեկավարները արդեն կարողացել էին վստահեցնել ժողովրդական զանգվածներին, որ պատերազմը թալան է և կողոպուտ, իսկ ցարական իշխանությունները չեն կարող հաղթել պատերազմում (Figes 1999: 22, 27):

Ռեզոլյուցիայի ևս դրությունը գնալով վատթարանում էր, քանի որ ռուսական զորքը կրում էր ծանր պարտություններ և բանակում տիրում էր տրամադրվածության անկում ու օր առաջ պատերազմն ավարտելու ցանկություն էր առաջանում: Իսկ բոլշևիկները օգտվելով դրանից ավելի ակտիվ սկսեցին գործել զորքի շրջանում: Բանակ զորակոչվեցին նաև նրանց գաղափարները կրող զինվորներ և սպաներ, որոնք ավելի արագացրեցին զենքը սեփական իշխանության դեմ ուղղելու գործընթացը: Այս ամենն էլ հող նախապատրաստեց նախ փետրվարյան, ապա հոկտեմբերյան հեղաշրջման իրականացման համար: Այս ամենի արդյունքում երկիրը հայտնվեց ռազմաքաղաքական բարդ իրավիճակում և ստիպված Գեր-

մանիայի հետ կնքեց ոչ շահավետ Բրեստ-Լիտովսկի պայմանագիրը և կատարեց զգալի զիջումներ ու դուրս եկավ պատերազմից: Փաստորեն, կարող ենք ասել, որ նախքան փետրվարյան և հոկտեմբերյան իրադարձություններն ռուս հասարակությունը և ցարական իշխանությունները ոչ միայն միմյանցից օտարվել էին, այլև ինչ-որ չափով սեփական երկրում թշնամացել էին միմյանց հանդեպ: Հասարակությունը ցանկանում էր ազատվել պատերազմից և չէր էլ պատկե-

րացնում, թե արդյո՞ք լավ կլինի, եթե բոլշևիկները գան իշխանության. նրանց համար տվյալ պահին պետք էր այլ ուժ, որը վերջ կտար այդ իրավիճակին: Եվ այդ պահին հասարակությունը սատարեց բոլշևիկներին, որոնք էլ, գալով իշխանության, հասարակության համար ոչ միայն չապահովեցին խոստացված պայմաններ այլև հրաժարվեցին իրենց խոստումներից և ավելի վատթարացրին ազգաբնակչության վիճակը:

ՄԵԶԲԵՐՎԱԾ ԵՎ ՀՂՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Авреха, Я. (1987). Документы Департамента полиции как источник по изучению либерально-оппозиционного движения в годы первой мировой войны, № 6. Москва, История СССР.
2. Госсен, И.В. (1993). Архив русской революции. Т. 18. Москва.
3. Бережной, А.Ф. (1967). Царская цензура и борьба большевиков за свободу печати (1905 - 1914). Ленинград.
4. Восюков, В.С. (1966). Внешняя политика Временного правительства. Москва.
5. Уткин, А.И. (2000). Россия в первой мировой войне. Смоленск.
6. Политические партии и общество в России 1914-1917гг. (2000). Сбор статей и документов. Москва.
7. Кузьмин-Караваев, В. Д. (1914). Вопросы внутренней политики. Вестник Европы. N8. Москва.
8. Федорова, В.А. (2008). История России 19 век. начало 20 век. Москва.
9. Масси, Р.К. (1996). На зашиту Святой Руси /Николай и Александр/. Москва.
10. Палеолог, М.Ж. (1991). Царская Россия во время мировой войны. Москва.
11. Керенский, А.Ф. (1993). Россия на историческом повороте. Мемуары. Москва.
12. Милюков, П.Н. (1991). Как принята была война в России?/Воспоминания/. Москва.
13. Измозик, В.С. (1997). Первые советские инструкции по перлюстрации. Минувшее. 21. Москва.
14. Меницкий, И. (1925). Революционное движение военных годов (1914 - 1917), Москва.
15. Сосновская, Л.П. (1978). Ссылка и общественно-политическая жизнь в Сибири (XVIII - начало XX в.). Новосибирск.
16. Figes O. (1999). Interpreting the Russian Revolution. New Haven - London.

ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ՓՈԽԱԿԵՐՊՈՒՄԸ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆՈՒՄ
ԱՌԱՋԻՆ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԻ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ

ԱՄՓՈՓՈՒՄ

Պատմական, քաղաքական ծավալ ունեցող որոշակի դեպքերն ու դեմքերը կարող են հասարակական նոր փոխակերպումների պատճառ հանդիսանալ: Ասվածը հավասարապես վերաբերում է նաև Առաջին Աշխարհամարտի տարիներին ռուսաց հասարակությանը: Այդ պատերազմը հասարակական տարբեր շերտերի կողմից միանշանակ չընդունվեց և միննույն գնահատականին չարժանացավ: Ռուս հասարակությունը սկզբում այն ընդունեց որպես Երկրորդ Հայրենական պատերազմ և միահամուռ կերպով փորձեց պաշտպանել երկիրը: Իսկ հեղափոխական ուժերը օգտագործելով պատերազմի հետևանքով առաջացած տարաբնույթ դժվարությունները, ժողովրդական լայն զանգվածներին կարողացան տարբեր ճանապարհներով հեղափոխել և դուրս բերել ցարական իշխանությունների դեմ: Հաջողության գրավականը ժողովրդին բարեկեցություն և խաղաղություն խոստանալն էր, որն անգամ հեղա-

փոխության հաղթանակից հետո չիրականացավ:

Խորհրդային պատմագրությունը ցարիզմի տապալումը վերագրում էր միայն բոլշևիկներին: Մինչդեռ նորագույն հետազոտողները, նորահայտ և հրապարակված արխիվային նյութերը վկայում են, որ ցարիզմի տապալման և բոլշևիկների հաջողությունների մեջ մեծ դեր է խաղացել ժամանակի մամուլը: Հենց այդ մամուլի միջոցով կազմակերպված ամենօրյա քարոզչության արդյունքն էլ հասարակությանը ենթարկել է որոշակի փոխակերպումների:

Հանգուցային հասկացություններ. ռուս հասարակություն, հակազերմանական տրամադրություններ, ժողովրդական զանգվածներ, օկտյաբրիստներ, բոլշևիկներ, իմպերիալիստական պատերազմ:

THE FIRST WORLD WAR AND RUSSIAN SOCIETY

SUMMARY

This article introduces Russian relationships and political part's attitude about the First World War. Existing sources show that from the very beginning of the War population were into the government. But making some great mistakes the government raised great amount of people against them, people who were tired of wars and wanted to end it.

All these also forced by social-democracy especially bolsheviks, who used population's displeasure and realized tsarizm fall.

Key concepts: russian society, contragerman moods, national masses, oktobrists, bolsheviks, imperialistic war.